

NORGES HØYESTERETT

Den 25. juni 2004 avsa Høyesterett dom i

HR-2004-01117-A, (sak nr. 2004/249), sivil sak, anke,

A (advokat Even Rønvik)

mot

B (advokat Øyvind Abrahamsen – til prøve)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Coward**: Saken gjelder størrelsen av oppreisningsbeløpet ved overtredelse av straffeloven § 195 – en voksen manns samleie med en pike på 13 år og 10 måneder etter kontakt på en pratelinje på internett, se skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd bokstav b jf. § 3-3.
- (2) Krenkelsen som det blir krevd oppreisningserstatning for, er et samleie som fant sted 29. juli 2001 mellom B, som da var 47 år gammel, og A, som da var 13 år og 10 måneder. De to var dagen før kommet i kontakt med hverandre på en erotisk pratelinje ("chattelinje") på internett. I denne samtalen, som også dreide seg om sex, sa han at han var 39 år gammel, mens hun sa at hun var 16. Han ba om telefonnummeret hennes, ringte henne dagen etter, og de avtalte å møtes på en bensinstasjon i X. Der satte hun seg inn i hans bil. Han prøvde å beføle henne på brystene, men hun ba ham slutte. Etter dette spurte han om hun ønsket å kjøre en tur, og det ville hun. I tingrettens dom om straffespørsmålet, som lagmannsretten har vist til, heter det om det som videre skjedde:

"Tiltalte svingte av veien ved Y og stanset bilen på en skogsbilvei. Tiltalte befølte A mens hun satt og snakket med to venninner i mobiltelefon. A har i retten forklart at hun ikke ønsket å bli befølt, men at hun ikke sa klart nei til tiltalte. Da telefonsamtalen var avsluttet, spurte tiltalte A om de skulle gå inn i skogen.

A forklarte i retten at hun visste hva som skulle skje. Hun vegret seg men følte det vanskelig å si nei fordi hun allerede "hadde sagt A". Hun samtykket til å ha samleie med tiltalte.

Tiltalte tok av seg T-skjorten, la den på bakken og ba henne legge seg ned. Han ønsket å ha samleie med henne bakfra, men hun ønsket ikke dette. Tiltalte hadde i stedet oralsex

med A og førte siden sin penis inn i hennes skjede. Tiltalte benyttet ikke kondom. Etter at samleiet hadde funnet sted kjørte tiltalte A til X hvor han slapp henne av.”

- (3) Om de nærmere omstendighetene i forbindelse med samleiet, og om Bs grove uaktsomhet med hensyn til pikens alder, uttaler lagmannsretten blant annet:

”Det var tiltalte som tok initiativet til seksuelle handlinger. Fornærmede har forklart at hun ikke ønsket samleie og at hun også hadde forsøkt å gi uttrykk for dette, men at hun følte seg presset. Hun forklarte at hun ikke var sikker på om hun hadde uttrykt seg så klart at tiltalte forsto at hun ikke ønsket samleie. Lagmannsretten viser imidlertid i denne forbindelse til at tiltalte er lærer og trener i et idrettslag med lang erfaring i å opptre med autoritet overfor barn og ungdom.

...

Tiltalte, som har betydelig erfaring med barn og ungdom i denne alderen, kan ikke være ukjent med at jenter i begynnelsen av tenårene, som ofte ønsker å fremstille seg selv som eldre enn de er, også faktisk kan fremstå slik. B har dessuten for lagmannsretten forklart at han gikk inn på ”chattelinjen” på internett fordi han var bekymret for hva hans to døtre på den gang henholdsvis 11 og 13 år, kunne møte på nettet. Da han møtte fornærmede, unnlot han å forsikre seg om at hennes alder var i samsvar med det hun selv sa, men hadde samleie med henne umiddelbart etter. Hans uaktsomhet med hensyn til hennes alder må sies å være grov.”

- (4) Moss tingrett avsa 8. januar 2003 straffedom der B ble dømt til fengsel i to år for overtredelse av straffeloven § 195 første ledd. I deldom 18. august 2003 ble han – under dissens fra rettens formann – frifunnet for krav om oppreisningserstatning. Retten kom enstemmig til at vilkårene for oppreisningserstatning etter skadeserstatningsloven § 3-5 jf. § 3-3 var oppfylt. Flertallet – de to meddommerne – mente imidlertid at erstatning ikke burde utmåles, og uttalte at det ville være ”å sende et feil signal til jenter i denne aldersgruppen” hvis den fornærmede ble tilkjent erstatning. Rettens formann stemte for en erstatning på 40 000 kroner.
- (5) B anket til Borgarting lagmannsrett over straffutmålingen, mens A anket over avgjørelsen av det borgerlige kravet. Bare hennes anke førte frem, ved at hun ble tilkjent 25 000 kroner i erstatning. Domsslutningen lyder slik:

- ”1. Anken over straffutmålingen forkastes.
2. B dømmes til innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom å betale oppreisning til A med 25 000 – tjuefemtusen – kroner.
3. B idømmes ikke saksomkostninger til det offentlige, verken for tingrett eller lagmannsrett.”

- (6) Også i lagmannsretten var det dissens om oppreisningsbeløpet: Flertallet – én fagdommer og tre meddommere – mente at det burde foretas en viss reduksjon i forhold til en ”normalerstatning” ut fra prinsippet i skadeserstatningsloven § 5-1 om skadelidtes medvirkning. Mindretallet – to fagdommere og én meddommer – var uenig i en slik nedsettelse og stemte for en erstatning på 40 000 kroner.
- (7) A søkte om tillatelse til å bringe anke over lagmannsrettens avgjørelse av erstatningskravet inn for Høyesterett uten hensyn til ankegjensstandens verdi. Høyesteretts kjæremålsutvalg ga samtykke til dette 3. mars 2004. Anken er angitt å gjelde lovanvendelsen.

- (8) Den ankende part – A – har i hovedsak anført:
- (9) Lagmannsretten har tilkjent et vesentlig for lavt oppreisningsbeløp.
- (10) Hennes egen atferd kan ikke føre til noen reduksjon av erstatningen ut fra bestemmelsen i skadeserstatningsloven § 5-1. Barn under 14 år har ikke evne til å se konsekvensene av slike handlinger som det her gjelder, blant annet de langsiktige skadevirkningene handlingene ofte vil ha. Ved overtredelser av straffeloven § 195 ligger det i situasjonen at det er en viss medvirkning fra den skadelidte; ellers vil forholdet også rammes av voldtektsbestemmelsen i § 192. Det er ikke opp til barnet å sette grenser, det er den voksnes ansvar.
- (11) Den medvirkningen som det er tale om fra hennes side, er heller ikke større enn det som må anses som normalt i denne typen saker, der voksne menn treffer barn på internett og utnytter sin overlegenhet til å skaffe seg seksuell tilfredsstillelse. Det var B som var den aktive part, hun har bare deltatt passivt og er nærmest blitt overrumplet.
- (12) I rettspraksis er det ikke eksempler på at erstatningen i slike saker er satt ned på grunn av skadelidtes medvirkning.
- (13) Når det gjelder størrelsen av erstatningsbeløpene, har det vært et uttalt ønske fra lovgiveren at beløpene skal økes, selv om det er vanskelig å fastsette en normalerstatning. Dette kom særlig tydelig frem ved endringen av skadeserstatningsloven § 3-5 i 1992, men også uttalelser fra justiskomiteen i forbindelse med hevingen av strafferammene for sedelighetsforbrytelser i 2000 har interesse. Oppreisningsbeløpet skal speile samfunnets misbilligelse av handlingen.
- (14) Høyesterett har etter lovendringen i 1992 behandlet tre saker om oppreisningserstatning etter seksuelle krenkelser av barn, og i alle tre ble erstatningen satt til 75 000 kroner. Dessuten må den økte kunnskapen om senvirkninger av slike krenkelser tillegges betydning, slik det er gjort ved oppreisningserstatning etter voldtekt, der Høyesterett i 2003 hevet normalerstatningen til 100 000 kroner, se Rt. 2003 side 1580 og 1586. Lagmannsrettene har i sin praksis ikke tilstrekkelig fulgt opp de signalene som lovgiveren har gitt.
- (15) Det må få betydning at A har fått psykiske problemer etter overgrepet, og at det er fare for langsiktige skadevirkninger.
- (16) Negative følger som saken har hatt for B med hensyn til arbeid, økonomi og ekteskap, var klart påregnelige ut fra den handlingen han foretok, og kan ikke tillegges vekt.
- (17) A har nedlagt slik påstand:
- ”1. **B dømmes til å betale oppreisning til A fastsatt etter rettens skjønn begrenset oppad til kr. 75.000,-.**
2. **Det offentlige tilkjennes sakens omkostninger.”**
- (18) Ankemotparten – B – har i hovedsak anført:

- (19) Lagmannsrettens dom bør stadfestes; slik at erstatningen settes til 25 000 kroner. B angriper altså ikke lagmannsrettens avgjørelse om at vilkårene for oppreisningserstatning er oppfylt.
- (20) Det kan ikke fastsettes ett nivå for oppreisningserstatningen ved seksuallovbrudd mot barn; det riktige må være å operere med flere forskjellige nivåer, etter en mer konkret vurdering.
- (21) Lovgiverens ønske om høyere erstatninger i slike saker kom til uttrykk ved den regelen som ved lovendring i 1992 ble tilføyd som andre punktum i skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd. Av de momentene som særlig er regnet opp der, er det ikke noe annet enn "handlingens art" som kan virke skjerpene ved utmålingen i vår sak.
- (22) Ved vurderingen av hva som vil være "rimelig" erstatning etter § 3-5, kan det også legges vekt på momenter som ikke særlig er regnet opp i bestemmelsen. I vår sak bør det få betydning at B ikke utviste forsett, men bare grov uaktsomhet, med hensyn til pikens alder, og at han tilstod i første avhør. Det bør også få betydning at saken har fått katastrofale følger for ham – han er blitt arbeidsledig etter å være sagt opp som lærer og som fotballtrener, og ekteskapet hans har endt i skilsmisse.
- (23) De tre sakene der Høyesterett etter lovendringen i 1992 har tilkjent 75 000 kroner i oppreisningserstatning, gjaldt langt grovere forhold enn vår sak og gir derfor liten veiledning. Lagmannsrettsavgjørelser som viser lavere beløp, er ikke uttrykk for noen annen vurdering enn Høyesteretts, men for at sakene etter en konkret vurdering er ansett som mindre grove.
- (24) Hvis man ser bort fra nedsettelse av erstatningen på grunn av skadelidtes medvirkning, kunne 40 000 kroner vært et rimelig beløp her. Men beløpet bør reduseres til 25 000 kroner på grunn av pikens forhold. Selv om hovedansvaret for det som skjedde, må hvile på den voksne, må man også ta hensyn til hennes handlemåte. Kontakten mellom de to oppstod på en pratelinje som uttrykkelig var beregnet på personer over 16 år. Piken hadde tidligere seksuelle erfaringer og måtte skjønne at det var en risiko ved et personlig møte. Hun gjorde heller ikke noe for å minske risikoen for overgrep, men sa at hun var 16 år, og hadde sminket seg for å se voksne ut. At samtykke fra den fornærmede er uten betydning for straffbarheten etter straffeloven §§ 195 og 196, vil ikke si at det ikke er adgang til å sette ned oppreisningserstatningen etter bestemmelsen i skadeserstatningsloven § 5-1.
- (25) B har nedlagt slik påstand:
- "1. **Borgarting lagmannsretts dom stadfestes.**
2. **B tilkjennes saksomkostninger for Høyesterett."**
- (26) *Mitt syn på saken:*
- (27) Jeg er kommet til at den ankende part må få medhold i at oppreisningsbeløpet heves, og mener at det passende kan settes til 40 000 kroner, slik mindretallet i både tingretten og lagmannsretten gikk inn for.
- (28) Hjemmelen for oppreisningserstatningen er her skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd

bokstav b sammenholdt med § 3-3. Det følger av disse bestemmelsene at den som forsettlig eller grovt uaktsomt har overtrådt straffeloven § 195, kan pålegges å betale den fornærmede ”en slik engangssum som retten finner rimelig til erstatning (oppreisning) for den voldte tort og smerte og for annen krenking eller skade av ikke-økonomisk art”. Andre punktum i skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd gjelder spesielt for visse seksuallovbrudd mot barn, og lyder slik:

”Ved krenking eller mislig atferd som nevnt i straffeloven §§ 195, 196 og 200 tredje ledd, skal det ved utmålingen av oppreisning særlig legges vekt på handlingens art, hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er et misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte.”

- (29) Denne bestemmelsen ble føyd til ved lov 22. mai 1992 nr. 49 om endringer i straffeloven og skadeserstatningsloven, som tok ”sikte på å skjerpe samfunnets reaksjoner mot seksuelle overgrep mot barn, og å øke muligheten for at de som har vært utsatt for slike overgrep, skal få dekket de økonomiske og ikke-økonomiske tap som følger av overgrepene”, se Ot.prp. nr. 20 for 1991–92 side 1.
- (30) Som det har fremgått, bestrider B nå ikke at vilkårene for oppreisningserstatning er oppfylt, og han godtar også det beløpet på 25 000 kroner som ble resultatet i lagmannsretten. Spørsmålet for Høyesterett er dermed utelukkende om det er grunn til å tilkjenne et høyere beløp.
- (31) Ved utmålingen av erstatningen har lagmannsrettens flertall uttalt at beløpet bør reduseres i forhold til en ”normalerstatning”, ut fra prinsippet om medvirkning fra den fornærmede. Jeg er ikke enig i en slik betraktningssmåte.
- (32) Det kan her synes å være tatt som utgangspunkt at det finnes én normalerstatning ved overtredelser av straffeloven § 195. Et slikt utgangspunkt er etter min mening uriktig. – I forarbeidene til lovendringen i 1992 er det klart uttrykt at det ikke bør være ett normalnivå for oppreisningen ved seksualovertrædelser mot barn mer generelt. Departementet uttaler i Ot.prp. nr. 20 for 1991–92 side 46 blant annet:

”Som arbeidsgruppen påpeker, er det store variasjoner i alvorlighetsgraden på saker om seksuelle overgrep mot barn. Departementet finner det derfor vanskelig å fastsette et vesentlig høyere beløp enn det som i dag er det generelle erstatningsnivå, som normalerstatning for alle sakstyper, også de minst alvorlige. I den foreslåtte tilføyelse ligger derfor, i tillegg til en anvisning på et høyere erstatningsnivå, også en anvisning om individuell erstatningsutmåling i den enkelte sak.

...

På bakgrunn av det som er sagt ovenfor, finner departementet det, i likhet med arbeidsgruppen, vanskelig å antyde noe normaloppreisningsnivå i saker om seksuelle overgrep mot barn. Utmåling må skje på bakgrunn av en helhetsvurdering hvor de momenter som foreslås presisert i lovteksten, tillegges stor vekt.”

- (33) Heller ikke når man skal fastsette oppreisningserstatning spesielt ved overtredelser av straffeloven § 195, kan det være riktig å operere med ett normalnivå. Også slike overtredelser kan ha meget forskjellig karakter – blant annet ut fra den fornærmedes og gjerningspersonens alder, om det er et kjæresteforhold mellom de to, hva handlingen går ut på, om det er tale om én eller flere handlinger, og graden av press eller utnyttelse fra

gjerningspersonens side.

- (34) Jeg ser likevel ikke dette som å være til hinder for at man ved fastsettelsen av oppreisningsbeløpene kan operere med enkelte typetilfeller innenfor overtredelsene av § 195. Det kan synes som vår sak representerer noe som har utviklet seg til et slikt typetilfelle – en godt voksen mann kommer i kontakt på internett med en ung pike som utgir seg for å være eldre enn hun er, og han utnytter henne seksuelt på en måte som må betegnes som temmelig kynisk.
- (35) I forhold til momentene som er regnet opp i § 3-5 første ledd andre punktum, vil det vel i slike saker stort sett – som i vår sak – bare være momentet om handlingens art som kan virke spesielt skjerpene. Men dessuten innebærer slike overgrep, på samme måte som andre overtredelser av § 195, en risiko for skadevirkninger for barnet på både kortere og lengre sikt, noe som også er anført i vår sak. Denne generelle risikoen for skadevirkninger bør få betydning ved fastsettingen av oppreisningserstatningen, og uten at det vanligvis vil være behov for å gå nærmere inn på hvordan utviklingen for den unge i den konkrete saken har vært eller kan ventes å bli.
- (36) Det er åpenbart at barnets, eller den unges, deltakelse i handlingen i det typetilfellet som jeg her ser på, er av en annen karakter enn når det for eksempel gjelder overgrep overfor barn på fire-fem år. Men bestemmelsen i straffeloven § 195 er satt for å verne mindreårige mot å bli utnyttet seksuelt, og det klare utgangspunktet også ved utmåling av oppreisningserstatning må være at ansvaret ligger hos den voksne. Å sette ned erstatningen fordi den unge frivillig har deltatt i handlingen, kan derfor som hovedregel ikke være aktuelt, og jeg ser det som utvilsomt at det ikke bør gjøres i vår sak.
- (37) Det foreligger bare tre avgjørelser fra Høyesterett om oppreisningserstatning for seksualovergrep mot barn etter at loven ble endret i 1992. Jeg er enig med ankemotparten i at disse sakene, der erstatningen ble satt til 75 000 kroner, gjelder langt grovere krenkelser enn vår sak og derfor gir begrenset veiledning: Saken i Rt. 1996 side 864 gjaldt flere grove krenkelser med en viss bruk av makt eller trusler, saken i Rt. 1997 side 852 gjaldt flere samleier med en datter i en særlig sårbar situasjon, og saken i Rt. 2003 side 841 – den eneste der krenkelsen utelukkende gjaldt overtredelse av straffeloven § 195 – var det tale om tre samleier med en pike på 12 år, der det ene samleiet ble videofilmet.
- (38) Saken har fått betydelige negative konsekvenser for B med hensyn til arbeid, økonomi og familieliv. Men det er ikke til å komme utenom at dette langt på vei er påregnelige følger av hans handlemåte, og følgene kan etter min mening vanskelig få nevneverdig betydning ved fastsettingen av oppreisningsbeløpet.
- (39) Mindretallet i lagmannsretten var som nevnt uenig i å sette ned erstatningen ut fra skadelidtes medvirkning og mente – som også mindretallet i tingretten – at beløpet skulle settes til 40 000 kroner. Det ble vist til ”den praksis som det må legges til grunn er utviklet i saker av lignende karakter”. Også jeg er enig i at dette kan være et passende beløp.
- (40) A har etter dette fått medhold i at oppreisningsbeløpet skal økes i forhold til i lagmannsrettens dom. Hun har hatt fri sakførsel og har lagt ned påstand om at det offentlige skal tilkjennes saksomkostninger for Høyesterett. Jeg er kommet til at

omkostninger etter omstendighetene ikke bør tilkjennes, og viser til at anken ble tillatt brakt inn for Høyesterett uten hensyn til ankegjensstandens verdi, og har reist prinsipielle spørsmål.

(41) Jeg stemmer for denne

D O M

1. B betaler oppreisning til A med 40 000 – førtitusen – kroner innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av dommen.
2. Saksomkostninger for Høyesterett tilkjennes ikke.

(42) Dommer **Stabel:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.

(43) Dommer **Matningsdal:** Likeså.

(44) Dommer **Tjomsland:** Likeså.

(45) Dommer **Dølva:** Likeså.

(46) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

1. B betaler oppreisning til A med 40 000 – førtitusen – kroner innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av dommen.
2. Saksomkostninger for Høyesterett tilkjennes ikke.